

Hrubý, Petr

Základy organizační struktury produkce stříbra a mince v přemyslovském prostředí

In: Hrubý, Petr. *Metalurgická produkční sféra na Českomoravské vrchovině v závěru přemyslovské éry*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019, pp. 49-53

ISBN 978-80-210-9226-6; ISBN 978-80-210-9227-3 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141096>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

6 ZÁKLADY ORGANIZAČNÍ STRUKTURY PRODUKCE STŘÍBRA A MINCE V PŘEMYSLOVSKÉM PROSTŘEDÍ

Stručně o obchodu, hospodářství a mincovnictví na počátku 13. století

Od počátků těžby stříbrnosných rud směřovala velká část vyprodukovaného drahého kovu obchodem i formou církevních poplatků za hranice přemyslovských zemí. České země se díky tomu více otevřely hospodářsky vyspělým regionům Evropy s rozvinutým finančnictvím. Od poloviny 13. století tak byly více než dříve propojeny prostřednictvím obchodníků z Porýní, zejména z Kolína, s městy ve Flandrech a Brabantsku a prostřednictvím řezenských a norimberských kupců s Itálií. Vazbám českého prostředí na Benátky, které okolo roku 1280 představovaly největší trh s drahými kovy, nahrávala i expanze Přemysla Otakara II. do alpských zemí a k severnímu Jadranu (*Zaoral 2007; 2011; Hlubek – Zaoral 2015*). Jakmile však produkce stříbra saturovala domácí poptávku, začala po polovině 13. století reálné potřeby vnitřního hospodářství přemyslovského soustátí převyšovat. A právě v tomto sehrává ne zcela šťastnou roli to, že v přemyslovských zemích se teprve rodí síť měst s patriciátem, který měl být základem funkčního obchodního establishmentu. Je proto příznačné, že kontrolu nad pohybem drahých kovů převzali celkem rychle připravenější důlní investoři, podnikatelé, obchodníci i spekulanti s kovy, a to zejména z německých zemí, od 70. let 13. století také finančníci italští. Vývoz stříbra byl dlouhodobě vyvažován dovozem cizího řemeslně vyspělého zboží a to pro přemyslovské hospodářství znamenalo pasivní obchodní bilanci. Vedle problému dosud málo etablovaných měst to byla další z příčin, proč se v průběhu 13. století v českých zemích jen zvolna vytvářela vyspělá řemeslnická a obchodnická vrstva s dostatečně silným kapitálem (*Janáček 1972, 876, 880*).

Souběžně probíhaly od počátku 13. století v ekonomicky vyspělejších zemích Evropy také vlny mincovních reforem, které měly řadu společných znaků a jsou proto považovány za součást tzv. velké reformy měny. Těmi se Evropa odpoutávala od přežívajícího denárového systému. Za iniciátora se považuje Benátská re-

publika, obchodní a finanční velmoc té doby, kde byl v roce 1202 zaveden groš. Ve Francii byly roku 1266 raženy první tourské groše a v Neapoli roku 1278 tzv. carlin. Součástí těchto reforem byla i opatření vedoucí k větší kontrole pohybu stříbra, která byla v Benátkách zavedena v letech 1268 a 1270, tedy v době dílčí peněžní reformy Přemysla Otakara II. Přechod Přemyslovců k brakteátům někdy na konci 20. let 13. století byl součástí této reformy, třebaže se zprvu prosazoval pouze v severní polovině české kotliny a teprve za Přemysla Otakara II. i na Moravě a v jihozápadních Čechách. Brakteátová mince měla vysokou ryzost a její zavedení doprovázel i vznik mincoven prakticky v každém královském městě. Ale opatření Přemysla Otakara I. v podobě zavedení brakteátu, či změny za Přemysla Otakara II., byly v principu inovacemi jen dílčími, které zdaleka nedosahovaly rozměrů skutečných reforem. Brakteátové období je charakteristické nízkou životností mince a brzdou bylo mimochodem i to, že ani Přemysl Otakar II. stále neupustil od staré praxe pravidelné výměny mince (*renovatio monetae*). Jeho pokus o sjednocení brakteátového mincovního systému s oběhem malých dvoustranných denárů zůstal rovněž nedokončen, třebaže přínosem toho bylo celkové zvýšení ryzosti českých ražeb. To bylo dobrým východiskem pozdější grošové reformy Václava II. Teprve ta znamenala dovršení změn, které započaly na Apeninském poloostrově o století dříve (*Janáček 1972, 878–881, 904; Zaoral 2007; 2011; Hlubek – Zaoral 2015; Štefánik 2004*).

Mincovní a horní regál, formy podílu na výnosech z těžby

Tato právní oblast se v přemyslovských zemích odvozovala obdobně jako jiné od poměrů v říšském prostředí, kde byl regál výsledkem středověké adaptace římského práva (*Zemlička 2002, 288–289, 707*). Pojetí, obsah a prosazování regálu se však s každým německým králem či císařem mohlo lišit. Nejstarším dokumentem, který je ve střeoevropském kontextu

považován za počátek kodifikace pravidel těžby rud a který je reakcí na narůstající hornickou činnost, je listina Friedricha Barbarossy *Constitutio de regalibus*, vydaná roku 1158 při říšském sněmu na *Roncalských polích* (*Roncaglia*). Dokument potvrdil mincovnictví, rudy a sůl jako součást regálu vyjmutého z pravomoci majitele půdy. Dával však nálezci svobodu tyto suroviny těžit, z čehož panovníkovi náležel příslušný díl (*Reich 2004*, 303–304). Jak v 11. a 12. století připadala mnohá stará i nově získaná říšská teritoria vévodům a markrabatům (zpravidla dědičně), regální práva se zde postupně dostala mimo dosah panovníka (*Hägermann 1984*, 14; *Žemlička 1990*, 73–75, 87–88; *Bartels – Klappauf 2012*). Mnozí feudálové sami záhy vystupují jako uživatelé urbury, např. Wettinové na Míšeňsku. V těchto rolích vidíme i některé biskupy a arcibiskupy ovládající rozlehlá území. Příkladem je na počátku 13. století tridentský biskup, který sám propůjčuje doly, razí vlastní minci a v radě s těžaři vydává pravidla hornické a hutnické činnosti (*Hägermann – Ludwig 1986*; *Cursel – Varanini 2011*; *Bartels 2015*). Ještě bližším příkladem je Salcbursko, kde pod kontrolou arcibiskupů byla těžba rud, soli a samozřejmě také ražba vlastní mince (*Hägermann 1984*, 18–19, č. 33, 35–36; *Abram a kol. 2002*; *Brandstätter 2015*, 421).

Josef Žemlička vyslovil názor, že v 11. století si pražská knížata a po jejich vzoru i moravští úředníci upevňovali mincovní monopol, který na rozdíl od německého prostředí nebyl propůjčován či pronajímán jiným světským ani církevním subjektům. Vyvozuje, že horní regál, který souvisel s regálem mincovním, se měl začít vyčleňovat až ve 12. století, přičemž však Přemyslovci svá práva k nerostům a surovinám mohli uplatňovat již dříve. Zároveň ale konstatuje, že původ mincovního kovu v 11. a 12. století objasněn není (*Žemlička 1997*, 163, 457). V rozporu s tímto konceptem nepropůjčovaného monopolu však vidíme, že v přemyslovském státě byla praxe naopak především nejednotná: minci razí pražský kníže, vlastní peníze razí moravští úředníci a později markrabata. Vedle toho razí mince někteří biskupové v Praze i v Olomouci, třebaže nejde o stálý jev. Numismatické prameny jsou torzovité a vyplývá z nich jen to, že denáry razil pražský biskup Thiddag – *Deodatus* (997–1017). Není bez zajímavosti, že Thiddag přišel z benediktýnského kláštera Corvey, což bylo významné středisko zpracování barevných kovů (*Klein a kol. 1993*) a že klášter se nejpozději ve 12. století sám podílel na důlní činnosti (*Hägermann 1984*, 15, č. 5). Také rozbor jména *VSEBOR* na opisu denárů knížete Břetislava vede ke ztotožnění s biskupem Šebířem (1030–1067; *Polanský 2010*; *2011*). Počátky moravského mincovnictví jsou spojeny s raně středověkým hradským centrem Podivín, které je dlouhodobě předmětem diskuse. Činnost olomoucké knížecí mincovny spadá ještě do doby Břetislava I. a práva ražby pak užívala prakticky všechna tamní úřední knížata až do první

čtvrtiny 12. století (*Pošvár 1986*, 321–322; *Šmerda 1996*, 17; *Macháček – Wihoda 2013*, 884–889). Méně jasná je přinejmenším do vlády Vladislava Jindřicha existence mincovny ve Znojmě. Změnu přineslo sjednocení údělů a vznik markrabství, kdy nejspíš právě Vladislav Jindřich zahájil v Olomouci a v Brně ražbu malých denárů (*Pošvár 1986*, 324; *Zapletalová – Peška 2004*). Minci razil také olomoucký biskup. Janovi (1063–1085) bývají přisuzovány denáry s opisy *SCS PETRUS / SCS JOHANES*. Ražby s opisem *HINDRICH* se pak spojují s Jindřichem Zdíkem (1126–1150). V brakteátovém období pokračují olomoucí biskupové v ražbě feniků (*Bobek 1986*; *Pošvár 1986*, 324–325; *Duškova 1986*; *Šmerda 1996*, 19; *Wihoda 2010*, 136–138). Pražští i olomoucí biskupové tak podle okolností zaujímalí pozici držitele práva razit minci, třebaže šlo nejspíš o emise malé a často šlo o minci formálně stále panovníkovu. Postoj církevních institucí k nerostným surovinám mohl od konce 12. století ovlivňovat i vzestup rýžovnictví zlata, k němuž se podle všeho přistupovalo volněji. V případě pražského biskupství se nabízí i souvislost s rozhodcím výrokem a privilegiem císaře Barbarossy z roku 1187, kterým byl biskup povýšen mezi říšská knížata. Není jasné, zda byl míněn diecézní obvod, nebo nepřilíh celistvá pozemková držba biskupství, nicméně podle kronikáře Jarlocha měl být biskup postaven na roveň ostatním německým biskupům (*FRB II*, s. 480). Stalo se tak navíc za situace, kdy byl biskupský stolec obsazen Jindřichem Břetislavem, který byl od roku 1193 i vládnoucím českým knížetem. V jeho osobě se mohl princip užívání mincovního a případně i horního regálu z pozice příslušníka vládnoucí dynastie s principem přístupu k regálu z pozice církevní autority patřící mezi říšskou elitu, prolínat. To mohlo po Jindřichu Břetislavovi k prosazování vlastních představ o ziscích z nerostného bohatství svádět i další biskupy. Vzorem bylo ostatně tridentské biskupství a ještě lépe pak salcburské arcibiskupství, které mimochodem bylo v letech 1168–1177 a 1183–1200 obsazeno přemyslovcem Vojtěchem (Adalbertem) III., synem českého knížete a krále Vladislava. I jeho praxe mohla být v otázkách těžby nerostného bohatství a ražby mince pro obě biskupství na přemyslovském území inspirující. Víme, že nejpozději v 60. letech 13. století byla těžba stříbrnosných rud zahájena na biskupských panstvích na Pelhřimovsku a nelze vyloučit, že její úplné počátky mohly být poznamenány snahou Jana III. z Dražic o vlastní řízení této činnosti.

Vývoj však směřoval i k jiné formě podílu církevních institucí na výnosech těžby. Biskupství, popř. kláštery vystupují jako držitelé půdy, na jejichž pozemcích probíhala hornická činnost. V protikladu k téměř suverénnímu užívání nerostného bohatství církevními představiteli v Salcbursku a Tridentu vidíme biskupství v Brixenu, kde si německý panovník nárokuje více zisku z těžby stříbrných rud, přičemž v letech 1189–1217 většinou přenechává biskupství polovinu (*Hägermann*

1984, 18–20, č. 29, 38, 42, 44). Mimo rámeček říše se podobný vývoj dá sledovat na příkladu vratislavské diecéze. V listu z 27. ledna 1224 papež Honorius III. oznamuje českému králi, že si vratislavský biskup dříve papeži stěžoval na postup zemřelého moravského markraběte Vladislava, který mu odebral některá zboží, na nichž se dobývalo zlato (*CDB II*, č. 254, s. 244). V podobném sporu byl s biskupem později i vratislavský kníže Jindřich I. Bradatý, kdy opět šlo o užítky z těžby zlata na biskupských panstvích. Papežská kancelář rozhodla roku 1227 tak, že biskup má dostávat desetinu knížecího zisku z těžby (*CDS XX*, č. 9, s. 3). Také opolský kníže Měšek přiznal roku 1241 vratislavskému biskupovi tuto desetinu, pakliže budou zlato, stříbro, sůl či jiné kovy nalezeny nebo dobývány (*CDS XX*, č. 12, s. 3). Podobné vyrovnání představuje listina Smila z Lichtenburka z 5. listopadu 1257, podle níž desetina z výtěžku dolů u Brodu, Bělé, Přibyslavi a Šlapanova měla připadnout klášterům v Sedleci, Hradišti a Žďáře (*CDB V/1*, č. 138, s. 223). Také v listině pro žďárský klášter z 12. března 1264 nařídil panovník urburečům, správcům a těžařům na horách, aby dbali práv kláštera na užitek ze zlatých a stříbrných dolů, jako je tomu na statcích jiných klášterů nebo šlechty (*CDB V/1*, č. 404, s. 601–602). Odvolání se panovníka na zaběhlou praxi si lze vyložit jako zobecněný princip kompenzace držitele půdy, který proti právu těžařů svobodně dobývat rudy na jeho pozemcích nemohl vystoupit. Stejněho druhu je nařízení v imunitní listině pro vilémovský klášter z 22. března 1276, podle které měl klášteru připadnout podíl z urbury ze stříbrných dolů (*de argentifodinis dicti monasterii media pars urbure totius debetur*), provozovaných na klášterních pozemcích (*CDB V/2*, č. 811, s. 503).

S panovníkovým uplatňováním horního regálu se v českém prostředí setkáváme před polovinou 13. století. Indicií je nedatovaná mandátní listina Václava I., o jejíž věrohodnosti se někdy diskutuje a která zmiňuje blíže neurčené doly na stříbro na půdě augustiniánek v Doubravníku (*Doležel – Sadílek 2004*, 77–79, 114–115). Nejstarším jasným dokladem zaběhlé regální praxe je šlapanovská propůjčka z 25. října 1258 (*CDB V/1*, č. 167, s. 266–268).

V mladší fázi vlády Přemysla Otakara II. se můžeme setkat s postupem, kdy panovník vybavil výkonnými báňskými pravomocemi i výsadami královské město. Privilegiem z 3. ledna 1272 se např. Jihlavě na každém novém dole u Ústí dostalo po jednom lánu. Dále byla městu přiznána práva propůjčovat a vyměřovat míry na horách, které v Ústí byly nalezeny a které budou nalezeny mezi Jihlavou a Ústím. Většinou se uvažuje o jihočeském vítkovském Ústí (*CDB V/2*, 650, 278; *Šmahel a kol. 1988*, 104; *Vosáhlo 2011*), k čemuž vede i mladší confirmace této listiny (*CDM VII/2*, 618, 451). Listina je účelová a zaměřená na konkrétní území v zájmové sféře města a krále. Podobnými privilegii vybavil král

24. listopadu roku 1271 také Opavu (*CDB V/2*, č. 647, s. 275). Ve 13. století se podobné privilegium objevuje až 25. března 1297, je však formulováno univerzálně, ačkoliv za ním lze tušit zájem brněnských měšťanů – těžařů o konkrétní oblast. Václav II. v něm přiznal Brnu práva k nálezům zlata, stříbra, olova a jiných kovů v okruhu šesti mil od města, přičemž odkazuje na podobné existující výsady pro Kolín, Čáslav a v minulosti i pro Jihlavu (*Doležel – Sadílek 2004*, 115–116).

Specifická je od poloviny 13. století na Havlíčkobrodsku praxe Lichtenburků a především hlavy rodu Smila (*Somer 2012a*, 129–137). Lichtenburské město Brod bylo jediným poddanským městem, ve kterém pracovala královská mincovna, sídlil zde úřad zkoušeče a nalezneme zde také mincmistry vykonávající jménem krále propůjčování žil, dolů, štol a měr. Smil z Lichtenburka přitom roku 1257 sám postoupil klášterům v Sedleci, Hradišti a Žďáře desátek z výtěžku dolů u Brodu, Bělé, Přibyslavi a Šlapanova (*CDB V/1*, č. 138, s. 223), což byl akt faktického držitele regálu. Nešlo však o desátek z královského, nýbrž z vlastního lánů. Na důlních propůjčkách v havlíčkobrodském revíru se vedle králova lánů, který představoval panovníkovu urburu, vyměřuje podle vzoru Jihlavy lán také měšťanům. Na lichtenburském panství šlo přitom o příjem z dolů, který připadl měšťanům poddaným Lichtenburkům a nikoliv králi. Nejzásadnější odchylku představuje ještě jeden lán na každé propůjčce, patřící přímo Lichtenburkům. Ti v tomto smyslu vystupují vedle krále prakticky v pozici držitele urbury (*CDB V/1*, č. 168, s. 269). Přiměření tzv. panského lánů se nicméně stalo ve Václavově *Ius regale montanorum* po roce 1300 standardem (*Vosáhlo 1996*, 42, 43).

Otázka mincmistrů v raném středověku a mincmistři na Českomoravské vrchovině

Někdy se jména vůbec prvních osob zodpovědných za ražbu mince spatřují již v některých nápisech na denárech velkého střížku z 10. století. Jsou to nápisy jako *OMERIZ*, *NACUB*, *MIZLEA*, *MIZLETA* či *ADIVA* na denárech pražské proveniencce, *NOC*, *ZANTA* či *ZENSA* na denárech vyšehradských a *OTESA* na denárech kouřimských. Nápis *VSEBOR* na denárech Břetislava I. bývá spojován s osobou biskupa Šebíře (*Polanský 2011*; *Šmerda 1996*, 21; *Turek 1982*, 156, 199, 210; *Nekvapil 2016*). Zmínky o skutečných mincmistrech nalezneme až v listinách z doby Přemysla Otakara I. a Václava I. První stopu nalezneme v královské listině pro klášter v Plasích vydané v Praze roku 1207, kde je mezi svědky uveden *Driloth monetarius* (*CDB II*, č. 74, s. 66). V listině moravského markraběte Přemysla pro brněnský špitál z 10. října 1234 nalezneme mincmistra jménem *Brumo*, v jehož domě byla listina sepsána (*CDB III/1* č. 91, s. 108).

Dalším je *Stephanus magister monetae*, uvedený mezi svědky v listině Václava I. tišnovským cisterciáckám ze 7. prosince 1240 (CDB III/2, č. 260, s. 353–356). Ještě před polovinou 13. století se v blíže nedatované listině markraběte Přemysla z roku 1247 objevuje mezi svědky diskutované slovní spojení *Arlanus civis ejusdem civitatis et Cruciburgensis monetae magister* (CDB IV/1 č. 127, s. 223).

Poprvé lze zaznamenat mincmistra mimo staré sídelní oblasti na sklonku vlády Václava I. v listině z 13. prosince 1252 v Humpolci (*Heinrico magistro monetae in Gumpolz*, CDB IV/1, č. 256, s. 436–437). To se někdy interpretuje jako indicie mincovny v Humpolci, která byla záhy přenesena do dynamického centra produkce stříbra v Jihlavě (Jan 2006, 121–122). Proti tomu je třeba ovšem vzít v úvahu výsledky archeologických výzkumů na západním okraji Jihlavy, svědčící o hornické činnosti ještě před polovinou 13. století, i již zmiňovanou kronikářskou poznámku o jihlavské minci, vztahující se k roku 1249. To vede k úvaze, že byla-li na Českomoravské vrchovině v polovině 13. století mincovna, nacházela se od počátku v Jihlavě a zmínka o mincmistru v Humpolci je indicií důlní činnosti a snad i mincovny tamtéž. Po Jindřichovi byl mincmistrem pražský měšťan Eberlin, který je ztotožňován se známým Eberhardem, jehož činnost spadá do doby konjunktury produkce stříbra na Českomoravské vrchovině (Hoffmann 1980; Žemlička 2011, 229–231). Za roční pronájem mincmistrovského úřadu pro Moravu měla podle jednoho z mnoha nedatovaných formulářů, jehož adresát byl v tomto případě Eberhard (*E magistro quondam monete per Bohemiam*), náležet Přemyslu Otakarovi II. částka 5000 talentů stříbra (RBM II., č. 2335, s. 1015–1016). V jiném z formulářů z doby Václava II. se Eberlinovi pronajímá úřad mincmistra za 14000 hřiven stříbra (3542 kg stříbra). V dalším formulářovém textu pro neznámého příjemce o pronájmu úřadu mincmistra a urburéře v Čechách a k tomu mincovny v Brodě nalezneme roční nájemnou částku 2500 hřiven (okolo 632 kg stříbra; RBM II, č. 2331, s. 1011–1013).

Za vlády Přemysla Otakara II. začal být úřad mincmistra pronajímán jedincům či účelovým skupinám (konsorciím) z řad patriciátu, přičemž k tomuto úřadu mohl i nemusel náležet pronájem urbury. Součástí úřadu byl obvykle i pronájem městských rychet příslušejících k úřadu, to vše zpravidla na jeden rok. Rozlišuje se mezi mincmistrem pro Čechy a pro Moravu (*magister monete per Bohemiam; per Moraviam*). Ve šlapanovské propůjčce z 25. října 1258 je uveden jako mincmistr také Jindřich Pták (*Heinricus dictus Avis*) a samozřejmě Eberhard (CDB V/1, č. 167, s. 267). V Jihlavě je 2. listopadu 1258 datována listina, kterou se jihlavský špitál dává do správy želivskému opatu Marsiliovu a plebánů Štěpánovi. Tento akt provedli spolu s jihlavskými přísežnými čtyři mincmistři Eberhard, Dětmár a dva Jindřichové (*Eberhardus, Ditmarus, Heinricus et Heinricus magistri monete totius regni Bohemiae*, CDB V/1, č. 168,

s. 269). Toto uskupení existovalo ještě na počátku 60. let, což dokládá brodská listina Přemysla Otakara II. z 9. ledna 1261, kterou panovník vyňal již dříve propůjčené štoly a důlní podniky Dětricha řečeného Freiberg (*Theodoricus dictus Vriberch, Thiero Vriberce*) z pravomoci horních a mincovních úředníků na Moravě. Šlo díla a podniky, které mu měli v minulosti propůjčit mincmistři jmenovaní v textu jako *Eberlo, Chruczburgarius et Ditmarus* (CDB V/1, č. 252, s. 385).

Mincmistři za vlády Václava II. do vzniku *Ius regale montanorum*

Z nedatovaného formuláře Václava II. o pronájmu úřadu mincmistra pro Moravu známe konsorcium měšťanů Tila z Brodu, Bertolda z Jihlavy a Oldřicha z Brna (RBM II, č. 2332, s. 1010–1011). V listině z 8. května 1285 se uvádí mincmistr Ekhard (RBM II, č. 1345, s. 580), byl jedním ze synů někdejšího mincmistra Eberharda. Nelze přitom vyloučit, že jde o téhož Ekharda, jinak pražského měšťana, který je zmiňován v nedatovaném formuláři Václava II. jako nájemce správy mince s právem zkoušení mince (RBM II, č. 2339, s. 1017).

V listině z 20. dubna 1292 je tento Ekhard uváděn nejen jako mincmistr, ale i nájemce urbury v Čechách (*Ekhardus, magister urbure et monete per Bohemiam*, RBM II, č. 1572, s. 675). Libor Jan na základě více indicií soudí, že Ekhard byl nejspíš okolo roku 1290 v nemilosti a úřad mincmistra v Čechách vykonával Eberlin (Jan 2006, 93–94, 109). Dalším z mincmistrů pro Čechy je podle listiny z 25. srpna 1296 Klaric (RBM II, č. 1724, s. 740), který je uváděn v brodském privilegii z roku 1278 jako majitel vsi *Gobelsdorf* a jako prubíř (*Claricus examinador*) mezi svědky propůjčky štoly těžaři Henningu Schutweinovi a dalším těžařům u Bartoušova v roce 1281 (CDB VI/1, č. 143, s. 191–192).

V dalším formuláři z doby Václava II. se uvádí mincmistr a urburéř pro Čechy Wolfin (*magister urbure et monete per Bohemiam*). V úřadě byli v době Václava II. před *Ius regale montanorum* po jistý čas dva mincmistři, Ekhard (1285, 1292) a Klaric (1296), tedy je s opatrností možné hovořit opět o tzv. konsorciu. Náplň mincmistrovského úřadu Ekhardova, Eberlinova, Klaricova a Wolfina byla nejspíš spojena již s činností u Kutné Hory. Zde podle listiny z 15. listopadu 1289 úřadoval hormistr Syboto a rozměřování důlních měř či řešení sporů v souvislosti s důlní činností zde bylo v již plném proudu (RBM II, č. 2729, s. 1193).

Urburéri

Urburéř měl po mincmistrovi druhou nejdůležitější funkci v horních věcech v příslušném revíru. Urburéri dohlíželi na plynulý chod prací a hájili zájmy krále.

Do jejich rukou skládali hormistři na dolech přísahu a urburéři měli právo trestat je nebo sesazovat (*Majer 1998*). Nejstarším dokladem činnosti urburéřů jako výkonných činitelů na horách je až listina pro žďárský klášter z 12. března 1264 (*CDB V/1*, č. 404, s. 601–602). Urburéři jsou zmíněni v jihlavském právním naučení z roku 1268 (*Tomaschek 1897*, 18). Dokumentem s konkrétně jmenovanými urburéři je propůjčka z 23. října 1272. Tu přijali těžaři Werner Loting a opat želivského kláštera Marsilius od trojice urburéřů pro Čechy a Moravu, kterými byli Hanman, Ludman, Helwig (*CDB V/2*, č. 681, s. 320). Dalším dokladem činnosti urburéřů je panovníkem udělená imunita vilémovskému klášteru z 22. března 1276. V ní jsou mincmistři a urburéři vyzváni k respektování nařízení krále, aby poddaní na klášterních statcích a v městečkách nebyli nuceni k výměně mince. Zároveň má klášteru připadnout polovina urbury ze stříbrných dolů na klášterních pozemcích (*CDB V/2*, č. 811, s. 503).

Také v období poručnické vlády Oty Braniborského v českém království pracovaly doly a urburéři jménem panovníka propůjčovali míry, štoly i celé podniky. Tak např. brodskou listinou z 25. června 1281 propůjčili čeští urburéři (*urburarii tociu regni Bohemiae*) Werner, Hanman Ruffus, Chuno a Sigfried štolu u Bartoušova a čtyři doly Henningovi Schuttweinovi a dalším spolutěžařům (*CDB VI/1*, č. 143, s. 191–192; *Doležel 2003*). Ve dvou formulářích z období Václava II. se hovoří o principech pronájmu urbury na horách, přičemž jde o všechny doly v Čechách a na Mo-

ravě. Zajímavá je v tomto případě nejen potřeba právního rozlišení mezi urburou na zlatých a na stříbrných dolech, nýbrž i suma a hlavně podoba splátek za tento úřad. Z jednoho Václavova formuláře známe Baldewina a Konráda, kterým panovník pronajal urburu na stříbrných dolech v Čechách i na Moravě (*urboram argentifodinarum tam per Boemiam quam per Moraviam*) na jeden rok za 10000 hřiven stříbra (*RBM II*, č. 1243, s. 1018–1019). Vedle toho zaujme formulářový text o pronájmu úřadu urburéře na zlatých dolech v celém království pražským měšťanům, bratrům Lutoldovi a Mikulášovi spolu s pražským měšťanem Albertem (*urboram aurifodinarum per totum regnum nostrum*) na dva roky a za 10 hřiven zlata ročně (*RBM II*, č. 2340, s. 1017).

Vývoj v hledání vzájemných vztahů a kompetencí mezi třemi základními subjekty, které figurují ve středověké báňské praxi, totiž mezi držitelem regálu, těžaři a dotčeným vlastníkem půdy, můžeme v pramenech sledovat nejprve ve 30. letech 13. století. Vynucení si bezvýhradného respektování mincovního a horního regálu, jakkoliv byly ve 12. až 13. století jeho zásady obecně známy a po polovině 13. století i kodifikovány, bylo celá desetiletí v podstatě nesplněným přáním přemyslovských panovníků, vzdáleným realitě. Podařilo se to vlastně až Václavu II. horní a mincovní reformou roku 1300. Formy a varianty uplatnění mincovního i horního regálu se v čase vyvíjely a v praxi nejspíš v některých případech neplatily ani příliš dlouhodobě (*Nový 1974*, 379–383).